

UDK:340.132:781.68:368.025.6:368.073:339.542+ 368.182.31(497.11)
doi:10.5937/tokosig1904021J

Prof. dr Slobodan O. Jovanović¹

TUMAČENJE IZRAZA „UOBIČAJENI RIZICI“ U VEZI SA OBAVEZOM SKLADIŠTARA I ŠPEDITERA DA ZAKLJUČE UGOVOR O OSIGURANJU U REPUBLICI SRBIJI

PREGLEDNI RAD

Apstrakt

Iako je trebalo da Zakon o obligacionim odnosima svojim načelima i odredbama otkloni svaku sumnju u izvesnost u pravima i obavezama ugovornih strana u pravnim poslovima koji su njime regulisani, s nekim ugovorima to se nije desilo u potpunosti. To se naročito odnosi na ugovore o pružanju privrednih usluga skladištenja i špedicije u vezi s obavezom osiguranja i pitanja tumačenja i značenja izraza „uobičajeni rizici“.

U ovom radu autor analizira izraz „uobičajeni rizici“ prema pozitivnim propisima, odabranim domaćim i stranim izvorima autonomnog prava u oblasti špedicije i stavovima pravne teorije, iznoseći određen broj predloga za unapređenje teksta odredaba Zakona o obligacionim odnosima i Radnog teksta Građanskog zakonika Republike Srbije u vezi sa sadržinom obaveze skladištara i špeditera da zaključe osiguranje kada ugovorom o pružanju usluga skladištenja i otpreme nisu određeni rizici koji treba da budu obuhvaćeni osiguranjem.

Ključne reči: *uobičajeni rizici, običaji, uzanse, osiguranje, skladištar, špediter*

I. Analiza

Pre formiranja nacionalnih država i donošenja građanskih, trgovačkih i ostalih zakona, običaji su bili najvažniji način regulisanja odnosa i ponašanja u društvu. U početku se radilo o anarhičnim oblicima ljudskog ponašanja, koji su bili prožeti tabuima, mnogoboštvom i magijom. Neformalni gestovi prilikom obeležavanja određenih događaja (postizanje sporazuma, stupanje u zajednicu, rođenje i sl.) s vremenom su prihvatani u datoj grupi i plemenu, pa su tako

¹ Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd
Predsednik Udruženja za pravo osiguranja Srbije, Beograd
E-mail: nsjovanovic@sbb.rs.
Rad je primljen: 3. 10. 2019.
Rad je prihvaćen: 27. 11. 2019.

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

nastajala i prva pravila o proceduri obavljanja nekog obreda ili svečanom načinu isticanja nekog važnog događaja. Tako na primer, opšte je poznato da je kod svih tzv. varvarskih naroda u Evropi neformalan brak bio jedina forma braka koja se ostvarivala polnim sjedinjavanjem.² S druge strane, prilikom zaključivanja pravnih poslova, već u rimskom pravu, izgovarale su se propisane reči ili činili uobičajeni gestovi po kojima se utvrđivalo da li je konkretan posao punovažno zaključen. Dolazi i do ustanovljavanja pravne simbolike (šaka zemlje predstavlja zemljište na sudu, ruka je simbol vlasti sopstvenika itd.) koja je posledica primitivnih uslova u kojima se život odvijao.³ Na gorenavedeni način stvaralo se običajno pravo jednog naroda koje, prema tumačenju istorijske pravne škole, živi u svesti naroda kao nešto što samo od sebe nastaje i razvija se, a manifestuje se u verovanju i ubeđenju narodnih masa u obaveznost njegove primene.⁴ Svrishodan i poželjan oblik ponašanja u određenim privatnim i društvenim interakcijama u skladu s moralom i običajima trebalo je da u potpunosti izgubi na važnosti donošenjem i primenom zakona. Razvitkom prava, sfera običajnog regulisanja društvenih odnosa sve više se sužava, ali običaji i pored toga i dalje egzistiraju i veoma često se u izvesnim situacijama pojavljuju kao dopuna pravnim normama.⁵

U pravnoj istoriji zabeleženo je i to da donošenjem kraljevskih propisa nije prestajala potreba za primenom običajnog prava, doduše kao supsidijernog pravnog izvora. Tako je odredbama Uredbe o osnivanju Carskog vrhovnog suda nemačkog kralja (kasnije „nemačko-rimskog cara“) Maksimilijana I iz 1495. godine⁶ bilo propisano da se ima suditi samo u skladu sa *domaćim običajima* i propisima. Međutim, običaj se u postupku pred navedenim sudom mogao primeniti jedino ako su stranke mogle dokazati da će se njegovom primenom efikasno rešiti spor. Značaj običajnog prava u nemačkim vojvodstvima, kneževinama i slobodnim gradovima od 16. veka pa sve do ujedinjenja u Nemačko carstvo 1870/1871. godine i kasnije, do donošenja nemačkog građanskog i trgovačkog zakonika, odražavao se u primeni pravila opšteg nemačkog prava sadržanog u Saksonskom ogledalu (*Sachsen Spiegel*) i Švapskom ogledalu (*Schwaben Spiegel*) iz 13. veka, kao i pravila tzv. Carskog prava (*Kaiser Recht*). Osobit značaj imala je zbirka običaja (*Consuetudinaria*) koja je od 16. veka vođena za Austriju. Pravni istoričari ističu da je jačanje centralne vlasti (posle ujedinjenja Nemačke – prim. aut.) dalo dovoljno snažan podsticaj za čvršću političku, ekonomsku i pravnu integraciju prostora i otklanjanje pravnog partikularizma nastalog iz različitih pravnih tradicija.⁷ Na sličan način, i mađarsko privatno pravo do 1848. godine zasnivalo se na zbirci mađarskog

² Slobodan I. Panov, *Porodično pravo*, Beograd, 2016, str. 76.

³ Dragomir Stojčević, *Rimsko privatno pravo*, Beograd, 1985, str. 24.

⁴ *Ibidem*, str. 70.

⁵ Jovan Slavnić, *Privredno / Trgovinsko pravo sa osnovama Građanskog prava*, Beograd, 2006, str. 11.

⁶ *Reichskammergerichtsordnung*.

⁷ Dušan Nikolić, „Dva veka Austrijskog građanskog zakonika (1811–2011)“, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 135 (2–2011), str. 314.

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

običajnog prava⁸ Ištvana Verbecija iz 16. veka (prvo izdanje objavljeno je 1517. godine u Beču), koja je, iako nikada nije dobila zvaničnu potvrdu za primenu, vršila ogroman uticaj i doživela pedeset izdanja u tri stotine godina.⁹

Iako se nastanak Trgovinskog prava vezuje za trenutak kada su trgovci ustanovili pravila koja su primenjivali na međusobne poslove s drugima (srednjovekovno trgovačko /običajno/ pravo *lex mercatoria*), ni donošenje građanskih i trgovačkih zakonika nije ukinulo potrebu za primenom običaja. Imovinsko požarno osiguranje u velikoj meri gradilo je svoje metode i praksu polazeći od pomorskog osiguranja, koje je do 17. veka već bilo prilično dobro razvijeno, kako po formi i propisima tako i po jasno definisanim poslovnim običajima.¹⁰ U istorijskom razvoju pomenuta vrsta osiguranja naziv je dobila po tome što se u početku osiguravao samo rizik od požara, da bi se pokriće proširivalo sa industrijskim i opšteprivrednim razvojem na rizike od eksplozije i udara groma,¹¹ tako da danas postoji čitava lepeza rizika koji su pokriveni polisom osiguranja imovine. S navedenim promenama, menjali su se i poslovni običaji u pogledu širine i uslova osiguranja imovine, da bi danas zakoni sve češće izričito propisivali širinu osiguravajućeg pokrivača u pojedinim delatnostima.

U našoj zemlji, posle Drugog svetskog rata i donošenja Zakona o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6. aprila 1941. godine i za vreme neprijateljske okupacije u bivšoj Jugoslaviji, namera nove vlasti bila je da se novim propisima na drugačiji način urede svi odnosi u društvu. Usled svojevrsnog pravnog vakuuma nastalog navedenim propisom, kao i sporosti u donošenju novih propisa, a pre donošenja Zakona o obligacionim odnosima i njegovog stupanja na snagu 1. oktobra 1978. godine, za oblast trgovinskog prava odlučujući značaj imale su Opšte uzanse za promet robom iz 1954. godine, kao i brojne posebne uzanse kojima su regulisani pravni odnosi u pojedinim delatnostima (Posebne uzanse za trgovinu žitaricama iz 1960. godine, Posebne uzanse o građenju iz 1977. godine, Posebne uzanse o ugostiteljstvu iz 1983. godine i dr.).

Zakonom o obligacionom odnosima (dalje u tekstu: ZOO), po prvi put posle Drugog svetskog rata, ugovor o osiguranju regulisan je sa šezdeset osam članova. Njegovim donošenjem prestala je potreba za primenom opštih i posebnih uzansi donetih pre njegovog stupanja na snagu. Primena opštih i posebnih uzansi, međutim, i dalje je moguća u dva slučaja: (1) ako su strane u obligacionim odnosima ugovorile njihovu primenu i (2) ako iz okolnosti proizlazi da su njihovu primenu htele. Značaj uzansi za pravo osiguranja ogleda se u tome što je nekima od njih posvećen određen broj pravila u vezi s pravnim poslom osiguranja, što takođe predstavlja predmet našeg proučavanja u ovom radu.

⁸ „Običajno pravo u tri dela obnovljene Kraljevine Mađarske“ (*Opus tripartitum juris consuetudinarii in clyti regni Hungariae*).

⁹ Robert John Weston Evans, „Opus Tripartitum“ in Hans J. Hillebrand, ed., *The Oxford Encyclopedia of the Reformation*, Oxford, 1996 (online 2005).

¹⁰ Slobodan Samardžić, *Požarno osiguranje u sistemu neživotnog osiguranja*, Beograd, 2009, str. 27.

¹¹ *Ibidem*, str. 28.

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

Iako je Zakon o obligacionim odnosima trebalo da svojim načelima i odredbama otkloni svaku sumnju u izvesnost u pravima i obavezama ugovornih strana u pravnim poslovima koji su njime regulisani, u vezi s nekim ugovorima to se nije desilo u potpunosti. To naročito važi za ugovore o pružanju privrednih usluga skladištenja i špedicije u vezi s obavezom osiguranja i pitanja tumačenja i značenja izraza „uobičajeni rizici“.

Opšte je pravilo da su skladištar i špediter dužni da osiguraju robu primljenu na čuvanje ili otpremu samo ako je to ugovoreno. Međutim, ako ostavodavac ili špediterov komitent ne odrede rizike od kojih skladištar i špediter treba da osiguraju robu, dužni su da robu osiguraju od uobičajenih rizika.¹² Iz Komentara pomenute odredbe ZOO prof. Jankoveca proizlazi da se pod uobičajenim rizicima podrazumevaju rizici za koje osiguravači pružaju pokriće po posebnim uslovima za osiguranje uskladištene robe i zaliha u hladnjačama.¹³ Radilo se o jednom, za poslovnu praksu skladištara praktičnom stavu koji ne proširuje obavezu skladištara da zaključi osiguranje i od rizika za koje na tržištu osiguranja nije moguće pronaći pokriće. U tom smislu, odgovornost skladištara zbog gubitka ili oštećenja stvari postojala bi samo ako bi do toga došlo zbog nekog od rizika za koje je bilo moguće zaključiti osiguranje.¹⁴ Skladištar, komisionar i špediter odgovaraju i za slučajnu propast ili oštećenje robe ako je nisu osigurali, a prema nalogu su bili dužni to učiniti (ZOO, čl. 776, st. 2). U dispoziciji komitent mora posebno naglasiti sve ono što zahteva od špeditera kao njegovu sporednu obavezu, što nije propisano i uobičajeno. To se naročito odnosi na zaključenje transportnog osiguranja ili osiguranja robe u skladištu.¹⁵

U oblasti skladištarske delatnosti, od 2009. godine, Zakon o javnim skladištima za poljoprivredne proizvode otklanja nedoumicu u pogledu izraza „uobičajeni rizici“ tako što je propisana obaveza javnog skladišta da osigura uskladištenu robu od požara, poplave, zemljotresa i krađe u roku od tri dana od dana prijema poljoprivrednog proizvoda.¹⁶ Međutim, pomenuti izraz, kao što vidimo, ne obuhvata sve uobičajene rizike čije ostvarenje može prouzrokovati štetu na uskladištenim ili transportovanim stvarima. S obzirom na to da se radi o obavezi zaključenja ugovora o osiguranju za robu primljenu u skladište, smatramo da je interes ostavodavca adekvatno zaštićen, s tim da ovaj zakon ne sadrži odredbu kojom bi ga upozorio na mogućnost da posebno ugovori i pokriće dopunskih rizika kako je to, u oblasti plovidbenog osiguranja, učinjeno u Zakonu o trgovačkom brodarstvu u oblasti plovidbenog osiguranja (čl. 543, st. 3 u vezi sa st. 4).

Prema ZOO, špediter nije obavezan da osigura robu koju je uskladištio u svom skladištu, izuzev ako je to ugovoreno. Ako je pak ugovoreno da se sprovede osiguranje uskladištene robe, a nisu određeni rizici od kojih robu treba osigurati,

¹² ZOO, čl. 732 i čl. 837.

¹³ Ivica Jankovec, Komentar uz čl. 732 Zakona o obligacionim odnosima, Perović, S. (gl. redaktor) u: *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, knjiga II, Beograd, 1995, str. 1268.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Slobodan Jovanović, *Obaveze špeditera u vezi zaštite komitenta u jugoslovenskom i uporednom pravu*, Novi Sad, 1997, str. 59.

¹⁶ Zakon o javnim skladištima za poljoprivredne proizvode, *Službeni glasnik RS*, br. 41/2009 i 44/2018 – dr. Zakon, čl. 42, st. 2.

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

špediter bi trebalo da zatraži od komitenta da utvrdi rizike za koje treba sprovesti osiguranje¹⁷ (Jovanović, 1997, 73). Ovde vredi istaći da su, prema Zakonu o javnim skladištima iz 1930. godine (čl. 28, st. 2), javna skladišta bila dužna da robu koju prime osiguraju na njenu punu vrednost samo za štete od požara. I po ovome se vidi kako se razvijala svest o neophodnosti proširenja osiguravajućeg pokrića i kako se ona kasnije ispoljavala širenjem spiska rizika za koje se propisuje zakonska obaveza osiguranja.

Uobičajeni rizici referiraju na one rizike koji, prema razumnom očekivanju, mogu prouzrokovati štetu na stvari. Razumna očekivanja bi u najmanju ruku trebalo da uzimaju u obzir prirodu stvari, vrstu prevoznog sredstva i puta. Opšta uzansa br. 243, st. 3 određuje da stranka koja ima obavezu da zaključi osiguranje robu mora osigurati od rizikā za koje je to uobičajeno u mestu ispunjenja ugovora za tu vrstu poslova i robe, vodeći računa o rizicima kojima je roba izložena na putu od mesta otpreme do mesta opredeljenja.¹⁸ Pomenuta uzansa praktično ne ograničava obavezu zaključenja osiguranja robe u pogledu obima osiguravajućeg pokrića samo na osnovne rizike koji se javljaju u pojedinim delatnostima ili kod određenih vrsta prevoza. Suprotno navedenom, prof. Carić u komentaru čl. 837 ZOO posvećenog obavezi špeditera da osiguraju pošiljke navodi da izraz „uobičajeni rizici“ ne obuhvata „specifične, ratne i političke rizike“¹⁹, pri čemu on pod specifičnim rizicima podrazumeva rizike svojstava stvari. Svakako se možemo složiti da se pod uobičajenim rizicima ne mogu podrazumevati ratni i politički rizici ali, kao što vidimo, negativan stav u pogledu „specifičnih“ rizika (a i ostalih dopunskih) čini se suprotnim pravilu iz pomenute uzanse koja se primenjuje na osnovu izričite ili prećutne volje ugovornih strana. To znači da ugovarači mogu ugovoriti primenu poslovnog običaja koji određuje da se pod uobičajenim rizicima podrazumevaju i rizici konkretne vrste robe koja je predmet ugovora. U tom smislu je i odgovarajuća odredba posvećena osiguranju pošiljki u francuskim opštim uslovima poslovanja špeditera, po kojima se pod uobičajenim rizicima ne smatraju samo ratni i politički rizici.²⁰ Nemački uslovi poslovanja špeditera ovlašćuju špeditera da samostalno proceni vrstu i obim osiguravajućeg pokrića i zaključi osiguranje prema „uobičajenim tržišnim uslovima“, uključujući i rizike prirodnih svojstava robe, pri čemu ima obavezu da komitenta obavesti ako osiguranje ne može zaključiti zbog prirodnih svojstava robe ili iz drugih razloga.²¹

¹⁷ Slobodan Jovanović, *Obaveze špeditera u vezi zaštite komitenta u jugoslovenskom i uporednom pravu*, Novi Sad, 1997, str. 73.

¹⁸ Slično pravilo sadrži i Posebne uzanse o građenju iz 1977. godine, uzansa br. 95 koja obavezuje izvođača građevinskih radova da osigura radove, materijal i opremu za ugrađivanje od uobičajenih rizika i istovremeno određuje da se „uobičajeni rizici“ određuju „(...) naročito prema vrsti radova, mestu na kome se radovi izvode, vrsti i svojstvima materijala i opreme koji se ugrađuju.“

¹⁹ Slavko Carić, Komentar uz čl. 837 Zakona o obligacionim odnosima, Perović, S. (gl. redaktor) u: *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, knjiga II, Beograd, 1995, str. 1387.

²⁰ *Conditions Générales de Vente régissant les opérations effectuées par les opérateurs de transport et/ou de logistique* – Union des entreprises de transport et logistique de France, 2017, čl. 3.

²¹ *Allgemeine Deutsche Spediteurbedingungen 2017* – (dalje u tekstu: ADSp 2017), 1. Januar 2017 empfohlen vom Bundesverband der Deutschen Industrie (BDI), Bundesverband Großhandel, Außenhandel, Dienstleistungen (BGA), Bundesverband Güter- kraftverkehr Logistik und Entsorgung (BGL), Bundesverband Möbelspedition und Logistik (AMÖ), Bundesverband Wirtschaft, Verkehr und Logistik (BWVL), Deutschen Industrie- und Handelskammertag (DIHK), Deutschen Speditions- und Logistikverband (DSL) und Handels- verband Deutschland (HDE), čl. 21.4 i 21.5.

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

Razlozi iz kojih je za vlasnika robe koja se otprema i prevozi od velike važnosti osiguranje robe leže u načinu na koji funkcionišu druge vrste osiguranja. U pravnoj teoriji za ovu tvrdnju navođen je primer u kojem komitent može doći u zabludu u pogledu osiguranja robe u transportu, kada ga prevoznik obaveštava da je roba pokrivena njegovim osiguranjem od odgovornosti iz delatnosti.²² Opšte je poznato da pomenuta vrsta osiguranja ne pokriva štetu na robi koja nastaje ostvarenjem specifičnih i dopunskih rizika od kojih ona može biti ugrožena.

Zakonom o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi iz 1978. godine (čl. 748, st. 1) i danas važećim Zakonom o trgovačkom brodarstvu iz 2015. godine (čl. 543, st. 2) otklonjena je sumnja u vezi s tim šta se smatra uobičajenim rizicima u plovidbenim osiguranjima na sledeći način: ako u ugovoru o osiguranju nije drukčije određeno, plovidbenim osiguranjem pokrivaju se rizici kojima je osiguravnik predmeta za vreme plovidbe izložen: plovidbena nezgoda, elementarna nepogoda, eksplozija, požar i razbojništvo. Time je takođe određena sadržina obaveze lica koje zaključuje ugovor o plovidbenom prevozu za račun drugog lica u pogledu rizika koje treba osigurati kada vlasnik robe, pošiljalac, ne dâ izričit i jasan nalog za zaključenje transportnog (kargo) osiguranja. Navedena odredba je dispozitivne prirode, što znači da se ugovarači mogu sporazumeti i o tome da špediter potraži osiguravajuće pokriće i od karakterističnih rizika prema prirodi stvari koje se daju na prevoz ili na skladištenje, kao i sve druge dopunske rizike: lom, krađa, manjak iz bilo kojeg razloga, namerne radnje trećih lica itd.

Osim toga, prema Međunarodnom pravilu za tumačenje trgovačkih termina *CIF* (cena sa osiguranjem i vozarinom – *Cost, Insurance and Freight*), kada se roba prodaje i predaje na pomorski prevoz, prodavac je dužan da robu osigura prema minimalnom pokriću. Imajući u vidu navedeni kodifikovani poslovni običaj u međunarodnoj trgovini, ako kupac želi da ima osiguranje s proširenim pokrićem (dopunski i specifični rizici), onda to izričito pismenim putem mora da zahteva od prodavca ili da sam zaključi takav ugovor o osiguranju robe. U međunarodnoj trgovini uobičajeno minimalno pokriće podrazumeva osiguranje od rizika prema Klauzuli „C“ Instituta londonskih osiguravača za osiguranje robe u pomorskom transportu.^{23, 24}

²² Slobodan Jovanović, „Pravni položaj špeditera u transportnom osiguranju – Ugovor o transportnom osiguranju u korist komitenta“, *Pravni život*, br. 10, 2003, str. 1044.

²³ Klauzule za osiguranje transportnih rizika dobile se skraćeni naziv „Institutske klauzule“ po Institutu (Udruženju) londonskih osiguavača (*Institute of London Underwriters – ILU*), osnovanog 1884. godine, koji vrši standardizaciju i donošenje standardnog teksta uslova osiguranja u vidu kompleta klauzula. Klauzule se godišnje objavljuju u knjizi *Reference Book of Marine Insurance Clauses*, u izdanju Witherby & Co. Ltd., London, čije je poslednje, 79. izdanje objavljeno u januaru 2019. godine.

²⁴ Prema čl. 1 pomenute klauzule „C“ iz 2009. godine, roba je u pomorskom transportu osigurana od sledećih rizika:

1. požara ili eksplozije;
2. napuštanja, nasukanja, potonuća ili prevrtanja plovila;
3. prevrtanja ili iskliznuća iz šina kopnenog prevoznog sredstva;
4. sudara ili kontakta plovila, plovnog objekta ili prevoznog sredstva sa spoljnim objektom, osim sa vodom;
5. iskrcaja robe u pribežišnoj luci;
6. gubitka ili štete na predmetu osiguranja izazvanog žrtvovanjem u zajedničkoj havariji ili izbacivanjem tereta.

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

Kao što smo istakli, kupac sâm može zaključiti osiguranje robe u transportu ili o tome dati izričit i jasan nalog špediteru koji organizuje otpremu njegove robe.

Kada se radi o osiguranju robe u transportu, u poslovnoj praksi uloga špeditera se praktično svodi na izvršavanje naloga za zaključenje tačno određene vrste osiguravajućeg pokrića ili na posredovanje između komitenta i osiguravača (Jovanović, 2003, 1042). Zato je u pravnoj teoriji opšteprihvaćen stav da prilikom zaključivanja ugovora o osiguranju stvari komitenta od transportnih rizika špediter istupa u tuđe ime i za tuđ račun, odnosno u ime i za račun komitenta (Zelenika, 1980, 78; Stakić, 1970; Carić, 1995, 1375; Jovanović, 2003, 1042). Pomenuti stav potvrđen je i u odgovarajućim odredbama opštih uslova poslovanja špeditera (Conditions Générales de Vente, 2017, čl. 3; ADSp, 2017, čl. 21.6). Imajući u vidu to da zbog nepostojanja osigurljivog interesa špeditera na robu koju otprema i sukoba interesa špeditera ako bi zastupao osiguravača prilikom zaključenja ugovora o osiguranju robe u transportu, pravila ugovora o trgovinskom zastupanju ne bi se mogla primeniti na špeditera koji ima obavezu zaključenja ugovora o osiguranju (Jovanović, 2003, 1042). U tom smislu, ZOO propisuje posebno pravilo za lica koja ugovor o osiguranju zaključuju za tuđ račun ili račun lica koga se tiče (čl. 905, st. 1). Prema tom pravilu, špediter je dužan da ispunjava obaveze iz ugovora o osiguranju (plaćanje premije i sve druge obaveze), dok prava može ostvarivati samo s pristankom lica koje je vlasnik osiguranog interesa.

Dodatni način za određivanje širine pokrića transportnog osiguranja koje špediter ima obavezu da zaključi u slučaju da nalog komitenta za osiguranje ne sadrži posebne rizike propisali su Opšti uslovi poslovanja međunarodnih logističara i špeditera Republike Srbije²⁵ (čl. 36, st. 2) i Posebne uzanse u poslovanju špediterskih društava u Republici Srbiji²⁶ iz 2018. godine (čl. 38, st. 2), tako da je špediter, kad nalog za osiguranje ne sadrži posebne rizike koje treba pokriti osiguranjem, dužan pokriti samo osnovne transportne rizike. Odgovor na pitanje šta je obuhvaćeno osnovnim transportnim rizicima daje nam gorecitirana odredba iz Zakona o trgovačkom brodarstvu. Alternativno određivanje spiska osnovnih transportnih rizika od kojih će roba biti osigurana može se izvršiti na tržištu osiguranja, prema raspoloživim uslugama osiguranja robe u prevozu (iz uslova osiguranja). Ali i tu mogu postojati razlike u vezi s rizicima koje pokrivaju pojedini osiguravači pod osnovnim transportnim rizicima, tako da dilema u vezi s tim šta se smatra pod osnovnim transportnim rizicima ni pomenutom odredbom nije u potpunosti otklonjena. To je jednostavno posledica činjenice da poslovne običaje odlikuje dinamičnost i češća sklonost ka manjim ili većim promenama u skladu s tržišnim prilagođavanjem poslovne prakse osiguravača i sudskom praksom.²⁷ U tom smislu ističemo da su uslovi pomorskog kargo osiguranja iz tzv. Lojdove polise

²⁵ Službeni glasnik RS, br. 105/2008.

²⁶ Službeni glasnik RS, br. 99/2018.

²⁷ Braun navodi da su se uslovi osiguranja Lojdove polise S. G. menjali mnogo puta tokom njene primene, pri čemu je nekim izmenama proširivan spisak osiguranih rizika, dok je drugim izmenama zadržavan isti broj osiguranih rizika, ali su se menjale okolnosti pod kojima je osiguranik mogao da podnese odštetni zahtev (Robert H. Brown, *Marine Insurance – Cargo Practice*, London, 1998, str. 155).

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

osiguranja broda i robe (*Ship and Goods /S. G./ Lloyd's Policy*) zamenjeni klauzulama A, B i C Instituta londonskih osiguravača 1963. godine, koje su inovirane verzijama 1982. i poslednjom iz 2009. godine.

II. Zaključak

Iako je donošenje Zakona o obligacionim odnosima degradiralo značaj opštih i posebnih uzansi, pogotovo u oblasti ugovornog prava osiguranja, on je i dalje u nekim odredbama ostao nepotpun. Odredbama o minimumu rizika od kojih su skladištari i špediteri dužni da zaključe osiguranje u korist ostavodavca ili komitenta u situacijama kada oni sami to pitanje nisu odredili u ugovoru ili nalogu, upotrebom neodređenog izraza „uobičajeni rizici“ smatramo da je ZOO time samo uputio na primenu opštih uslova poslovanja špeditera (kao posebnom poslovnom običaju) i, supsidijerno, na pravila o osiguranju iz Opštih uzansi za promet robom iz 1954. godine (kao opštem poslovnom običaju u odnosu na Opšte uslove poslovanja međunarodnih logističara i špeditera iz 2008. godine), pri čemu su i jedan i drugi (autonomni) pravni izvor ugovorne prirode. I umesto da pozitivnim normiranjem odredi minimum rizika koje su gorenavedeni pružaoci privrednih usluga dužni da osiguraju u ime i za račun njihovog klijenta i time otkloni svaku sumnju u pogledu izvesnosti navedene obaveze, upotrebljeni izraz je spornu situaciju samo ostavio nerešenom. Time je pružiocima usluga prepušteno da sami svojim uslovima poslovanja (i još neverovatnije – posebnim uzansama?!) određuju sadržinu „uobičajenih rizika“, da sadržinu „uobičajenih rizika“ određuju u skladu s elementima iz Opšte uzanse za promet robe br. 243, da po svom izboru zaključe ugovor o osiguranju u skladu s dostupnim uslovima sa tržišta osiguranja ili da, ipak, kod klijenta insistiraju da postignu poseban pismeni sporazum koji bi obuhvatio sve rizike u skladu s potrebama i željama klijenta.

Neizvesnost sadržine upotrebljenog izraza u ZOO razrešena je Zakonom o javnim skladištima za poljoprivredne proizvode izričitim navođenjem (imperativnim metodom) koji su to rizici, ali ne i za ostale tipove javnih skladišta, dok u oblasti plovidbenih osiguranja Zakon o trgovačkom brodarstvu sadrži oborivu pretpostavku o minimumu pokrivenih rizika, pod uslovom da u ugovoru o osiguranju nije drukčije određeno.

Imajući u vidu rešenja iz dva navedena zakona, koja posebno kao *lex specialis* uređuju pomenuta pitanja neregulisana Zakonom o obligacionim odnosima, ostaje nejasno zbog čega su i u Radnom tekstu Građanskog zakonika Republike Srbije od 29. maja 2015. godine preuzete identične odredbe iz ZOO, koje su analizirane u ovom radu. Zato je moguće na nekoliko načina unaprediti tekst ZOO, odnosno budućeg Građanskog zakonika RS.

Kada se radi o odredbi čl. 732 (kad postoji dužnost skladištara da zaključi osiguranje):

- Prvi je da se umesto izraza „uobičajeni rizici“ u čl. 732, st. 2 ZOO upotrebi izraz „Ako ugovorom nije određeno koje rizike treba da obuhvati osiguranje,

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

skladištar je dužan da osigura robu u skladu s dostupnim uslovima tržišta osiguranja po svom izboru“; ili

- Drugi da se odredba čl. 732, st. 2 zameni sledećom: „Ako ugovorom nije određeno koje rizike treba da obuhvati osiguranje, skladištar je dužan osigurati uskladištenu robu od požara, poplave, zemljotresa i krađe u roku od tri dana od dana prijema stvari na čuvanje“, ili
- Treći, da se ceo čl. 732 zameni sledećim: „Ako ugovorom nije određeno koje rizike treba da obuhvati osiguranje, skladištar ne snosi odgovornost za oštećenje ili gubitak deponovane stvari usled okolnosti koje nije mogao sprečiti, otkloniti ili izbeći.“

Kada se radi o odredbi čl. 837 (kad postoji dužnost otpremnika da osigura pošiljku):

- Prvi je da se umesto izraza „uobičajeni rizici“ u čl. 837, st. 2 ZOO upotrebi izraz „Ako ugovorom nije određeno koje rizike treba da obuhvati osiguranje, otpremnik je dužan da osigura robu u skladu s dostupnim uslovima tržišta osiguranja po svom izboru“. Ovo je rešenje po ugledu na nemačke Opšte uslove poslovanja špeditera iz 2017. godine; ili
- Drugi, da se odredba čl. 837, st. 2 zameni sledećom: „Ako ugovorom nije određeno koje rizike treba da obuhvati osiguranje, otpremnik je dužan osigurati stvari od rizika kojima je ona izložena za vreme transporta: od saobraćajne nezgode, elementarne nepogode, eksplozije, požara i razbojništva.“ Ovo je rešenje po ugledu na odredbu čl. 543, st. 2 Zakona o trgovačkom brodarstvu, čime bi ZOO u tom delu bio usklađen sa tim zakonom; ili
- Treći, da se ceo čl. 837 zameni sledećim: „Ako ugovorom nije određeno koje rizike treba da obuhvati osiguranje, otpremnik ne snosi odgovornost za oštećenje ili gubitak pošiljke usled okolnosti koje nije mogao sprečiti, otkloniti ili izbeći.“

Literatura

- *Allgemeine Deutsche Spediteurbedingungen 2017 – ADSp2017*, 1. Januar 2017 empfohlen vom Bundesverband der Deutschen Industrie (BDI), Bundesverband Großhandel, Außenhandel, Dienstleistungen (BGA), Bundesverband Güterkraftverkehr Logistik und Entsorgung (BGL), Bundesverband Möbelspedition und Logistik (AMÖ), Bundesverband Wirtschaft, Verkehr und Logistik (BWVL), Deutschen Industrie- und Handelskammertag (DIHK), Deutschen Speditions- und Logistikverband (DSL) und Handelsverband Deutschland (HDE).
- Brown, H. R. *Marine Insurance – Cargo Practice*, London, 1998.
- Carić, S. Komentar uz čl. 837 Zakona o obligacionim odnosima, Perović, S. (gl. redaktor) u: *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, knjiga II, Beograd, 1995, str. 1385–1387.
- *Conditions Générales de Vente régissant les opérations effectuées par les opérateurs de transport et/ou de logistique* – Union des entreprises de transport et logistique de France, 1.1.2017.
- Evans, R. J. W. “Opus Tripartitum” in Hans J. Hillebrand, ed., *The Oxford Encyclopedia of the Reformation*, Oxford, 1996 (online 2005).

S: Jovanović: Tumačenje izraza „uobičajeni rizici“ u vezi sa obavezom skladištara i špeditera da zaključe ugovor o osiguranju u Republici Srbiji

- Jankovec, I. Komentar uz čl. 732 Zakona o obligacionim odnosima, Perović, S. (gl. redaktor) u: *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, knjiga II, Beograd, 1995, str. 1268.
- Jovanović, S. „Pravni položaj špeditera u transportnom osiguranju – Ugovor o transportnom osiguranju u korist komitenta“, *Pravni život*, br. 10, godina LII, 2003, str. 1041–1049.
- Jovanović, S. *Obaveze špeditera u vezi zaštite komitenta u jugoslovenskom i uporednom pravu*, Novi Sad, 1997.
- Nikolić, D. „Dva veka Austrijskog građanskog zakonika (1811–2011)“, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 135 (2), 2011, str. 313–327.
- Opšti uslovi poslovanja međunarodnih logističara i špeditera, *Službeni glasnik RS*, br. 105/2008.
- Opšte uzanse za promet robe, *Službeni list FNRJ*, br. 15/1954.
- Panov, I. S. *Porodično pravo*, Beograd, 2016.
- Posebne uzanse o građenju, *Službeni list SFRJ*, br. 18/1977.
- Posebne uzanse u poslovanju špediterskih društava u Republici Srbiji, *Službeni glasnik RS*, br. 99/2018.
- Samardžić, S. *Požarno osiguranje u sistemu neživotnog osiguranja*, Beograd, 2009.
- Slavnić, J. *Privredno / Trgovinsko pravo sa osnovama Građanskog prava*, Beograd, 2006.
- Stakić, M. *Međunarodni transport i špedicija*, Beograd, 1970.
- Stojčević, D. *Rimsko privatno pravo*, Beograd, 1985.
- Zakon o javnim skladištima za poljoprivredne proizvode, *Službeni glasnik RS*, br. 41/2009 i 44/2018 – dr. Zakon.
- Zakon o obligacionim odnosima – ZOO, *Službeni list SFRJ*, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – USJ, 57/1989, *Službeni list SRJ*, broj 31/1993.
- Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi, *Službeni list SRJ*, br. 12/98, 44/99, 74/99 i 73/2000 i *Službeni glasnik RS*, br. 101/2005 – dr. zakon i 85/2005 – dr. zakon.
- Zakon o trgovačkom brodarstvu, *Službeni glasnik RS*, br. 96/2015 i 113/2017 – dr. Zakon.
- Zelenika, R. *Pravno reguliranje špediterske djelatnosti u Jugoslaviji*, Rijeka, 1980.